

ΟΙ ΜΕΤΡΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΛΒΟΥ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ (1834) ΑΠΟ ΤΟΝ Ι. ΠΕΤΡΙΤΖΟΠΟΥΛΟ



του Δημήτρη Αγγελάτου

Τό πλαίσιο αυτής της εργασίας τό όρίζει ή ποιητική παραγωγή του Κάλβου καί ιδιαίτερα ή γνωστή μετρική «έπισημείωσις», στήν όποία ό ίδιος παρουσιάζει αναλυτικά τίς μετρικές του απόψεις όπως εκφράζονται στή «Λύρα» (1824) καί Ισχύουν επίσης καί γιά τή δεύτερη ποιητική του συλλογή «Λυρικά» (1826).

Τό μετρικό του σύστημα άνημετωπίσθη τόσο από τί σύγχρονη όσο καί από τήν παλαιότερη κρηκή καί έχουν εκφρασθεί απόψεις γιά τήν καταγωγή του, τί σύστασή του καί τί λειτουργικότητά του. Έδώ ενδιαφέρει τό θέμα του πώς άνημετωπίσθησαν οι μετρικές απόψεις του Κάλβου στή άμέσως επόμενη χρόνια της κυκλοφορίας των ποιητικών του συλλογών καί οι ένδειξεις πού έχομε ήδη από τήν περίοδο αυτή γιά τό πόσο οι μετρικές αυτές απόψεις προσέφεραν δυνατότητες ώστε νά αναπτυχθεί καί νά άνανεωθεί ό ποιητικός λόγος στήν Ελλάδα στίς πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα.

Τούτο θά προσφέρει ίσως καί κάποια στοιχεία πρός τήν κατεύθυνση — πού κάποτε άξίζει νά έρευνηθεί — του όπ ό Κάλβος δέν ήταν καί τόσο άπομονωμένη περίπτωση στή ζήτηματα τίς ποίησης σ' εκείνη τήν περίοδο.

Είναι γνωστές οι άρνητικές κρίσεις γιά τίς Ώδες του Κάλβου — καί κυρίως γιά τίς μετρικές του απόψεις — άμέσως μετά τή δημοσίευσή τους. Τόν τόνο δίνουν οι Φαναριώτες λόγιοι καί λογοτέχνες πρώτα μέ τόν Ι. Ρίζο Νερουλό στή 1828, στή «Cours de Littérature Grecque Moderne» πού θεωρεί τό μέτρο του Κάλβου «αθάϊρετο» καί στή συνέχεια μέ τόν Άλέξανδρο Σούτσο στήν ποιητική του συλλογή: «Πανόραμα τίς Ελλάδος» στή 1833 όπου καί σατυρίζει τόν Κάλβο καί τό Σολωμό γιά τούς ίδιους περίπου μέ τό Νερουλό λόγους.

Ό Κάλβος ζεί καί διδάσκει είτε στήν Ίόνιο Άκαδημία είτε σάν ιδιωτικός διδάσκαλος περίπου 26 χρόνια, δηλαδή από τό 1826 έως τό 1852 όταν φεύγει γιά τήν Άγγλία.

1. Jacovaky Rizo Néoulos «Cours de Littérature Grecque Moderne» donné à Genève par... publié par Jean Humbert, Genève, 1827. σ.σ. XXIV+174.
2. «Calbo, d' ailleurs, s' est créé un mètre arbitraire, différent de celui qui est généralement employé...» σ. 151
3. Άλέξανδρου Σούττου: «Πανόραμα τίς Ελλάδος ή Συλλογή ποιημάτων» υπό... Μέρος Β', Βασιλική Τυπογραφία, Ναύπλιο, 1833, σ.σ. 100
4. Το γνωστό «Ό Κάλβος καί ό Σολωμός άδοκιοί μεγάλοι...» σ.64

5. Φ.Κ. Μπουμπουλίδου «Αί υπό των Έπανησιών νεοελληνικά μεταφράσεις κλασικών συγγραφέων», Άθήνα 1964, σ.σ. 60. Ή άναφορά στίς μεταφράσεις του Πετριτζόπουλου: σ.σ. 50-51
6. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: «Ό Άγαμέμνων τραγωδία Βίκτωρος Άλφιέρου μεταφρασθείσα υπό... Τυπογραφία τίς Κυβερνήσεως, Κέρκυρα 1827, σ.σ. X+86
7. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: «Ψαλμοί του Προφήτου καί Βασιλέως Δαβίδ» σκουρηγμένο παρά... εις άπλοελληνικόν διάλεκτον, Τυπογραφία τίς Κυβερνήσεως, Κέρκυρα 1834, σ.σ. 114
8. Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου: «Έπανησιακά Σημειώματα. Περύ τό ποιητικόν έργον του Ί. Πετριτζόπουλου, Νέα Έστία, ΛΗ' (1964), σ.σ. 1057-1058
9. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 6
10. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 5
11. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 5
12. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 6
13. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 7
14. Ίωάννου Πετριτζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 5

Ό Ίωάννης Πετριτζόπουλος καί τό μετρικό του σύστημα

Στήν Κέρκυρα συναναστρέφεται έναν κύκλο ανθρώπων μέσα στόν όποιο συγκαταλέγεται καί ό Ίωάννης Πετριτζόπουλος (1786-1853), κερκυραίος λόγιος μέ άξιόλογη πνευματική δραστηριότητα. Ό Ί. Πετριτζόπουλος έχει μεταφράσει κείμενα τίς κλασικής γραμματείας, τίς ευρωπαϊκής λογοτεχνίας (τόν Άγαμέμνονα του Άλφιέρ) καί τίς Παλαιές Διαθήκες («Ψαλμοί του Δαβίδ»).

Έχει επί πλέον ένα προσωπικό ποιητικό έργο, όμως ή κύρια συμβολή του είναι οι μεταφράσεις πού άναφέραμε.

Ίδιαίτερο ενδιαφέρον έχει έδώ ή μετάφρασή του των «Ψαλμών του Δαβίδ» «... ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΕΝΟΙ ... ΕΙΣ ΑΠΛΟΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΔΙΑΛΕΚΤΟΝ...» πού εκδίδεται στή 1834. Αυτή ή μετάφραση έχει σημασία γιά τά μετρικά ζητήματα διότι ό μεταφραστής προτάσει σύντομη «έρμηνεία» γιά τά μέτρα πού θά χρησιμοποιήσει: «... τό ενδεκασύλλαβον δηλαδή, τό όκτωσύλλαβον καί τό έπασύλλαβον». Είναι ακριβώς έδώ όπου οι μετρικές απόψεις του Κάλβου έχουν μία σημαντική θέση καί άποτελούν βασικό σημείο άναφοράς του μεταφραστή.

Έξετάζοντας τό μετρικό σύστημα του Π. στους Ψαλμούς, βλέπουμε πώς από τήν άρχή τονίζει όπ στριζέται στή μέτρα των Ίταλών¹⁰. Κατόπιν άναπτύσσει τά ζητήματα των 11σύλλαβων, 8σύλλαβων, 7σύλλαβων στίχων πού μετριοῦνται: «... όα μέ των παλαιών τούς νόδας, αλλά διά συλλαβών, καί όα δλω δι' όλου κατά τούς γραμματικούς μας κανόνας, αλλά κάμνων εκείνας τής συζητήσεως εις τά φωνήεντα καί διφθόγγους, όποιος ή φυσική φωνή του ανθρώπου άπαπει...»,¹¹ ενώ ό στίχος: «... συνθέεται από άνόλογον άριθμόν συλλαβών μετά συζητήσεων μετρούμενων, καί από τόνους, διορισμένους εις κάποιας των συλλαβών του»¹².

Έτσι χωρίζει τούς στίχους σέ όξύτονους - παροξύτονους καί προπαροξύτονους, άνάλογα δηλαδή μέ τό πού βρίσκεται ό τελικός τόνο του στίχου. Έκτός από τούς τελικούς τόνους υπάρχουν οι «άνεμφατοι» πού δέν έχουν ρυθμική άξία καί οι «κύριοι» πού: «... τονίζουσι τής διορισμένης συλλαβής καί άποτελοῦν τήν μελωδίαν καί τόν ρυθμόν»¹³.

Πρίν περιγράψει τούς τύπους των στίχων πού χρησιμοποιεί κάνει δύο σημαντικές παρατηρήσεις. Ή πρώτη είναι όπ: «... περύ μέτρων όμιλοῦντες - έννοοῦμεν πάντοτε τόν παροξύτονον στίχον»¹⁴. Αυτό συμβαίνει έπειδή είτε μία συλλαβή λιγότερο έχομε (όξύτονος στίχος) είτε μία περισσότερο (προπαροξύτονος στίχος): «... του ίδιου μέτρου εκλαμβάνονται, καθότι διά τό νά τονίζωνται εις τήν αὐτήν συλλαβήν του στίχου, τόν αὐτόν ρυθμόν άποτελοῦσι καί τήν ίδίαν άρμονίαν διαφυλάττουσι»¹⁵. Ή δεύτερη

παρατήρηση είναι ότι οι τελικοί τόνοι δέν δέκονται συνίζηση στην επόμενη συλλαβή και διαλύουν τις συναντώμενες συλλαβές.

Παρουσιάζει 4 είδη 11σύλλαβων στίχων με τόν τελικό τόνο πάντοτε στη δεκάτη συλλαβή και τόν κύριο: α) σπίν 6η, β) σπίν 4η και 8η γ) σπίν 3η και 6η και δ) σπίν 4η και 7η. Ως προς τους 8σύλλαβους ο τελικός τόνος είναι πάντοτε σπίν 7η και ο κύριος σπίν 3η. Τέλος δσον άφορά τους 7σύλλαβους, ο τελικός τόνος βρίσκεται σπίν 6η συλλαβή ενώ ο κύριος κατανέμεται στους 4 τύπους των 7σύλλαβων στίχων ως εξής: α) σπίν 1η, β) σπίν 2η, γ) σπίν 3η και δ) σπίν 4η.

Έχουμε συνολικά 33 ψαλμούς: «α' - λ'» και «ν', ργ', ρλς» από τους οποίους οι 17 είναι στο πρότυπο των 8σύλλαβων, οι 12 στο πρότυπο των 7σύλλαβων και οι υπόλοιποι 4 στο πρότυπο των 11σύλλαβων. Ο κάθε ψαλμός συντίθεται από 4σπικες στροφές ή έκταση των οποίων ποικίλλει ανάμεσα στις 7 («ιβ' ψαλμός» σέ 7σύλλαβους) και στις 57 («ιζ' ψαλμός» σέ 7σύλλαβους). Τέλος υπάρχει ως εισαγωγή ένα σύνθεμα του Π. πού επιγράφεται «ΕΙΣ ΛΥΡΑΝ» σέ 4 σπικες στροφές με 8σύλλαβους στίχους. Οι 11σύλλαβοι είναι πάντοτε παροξύτονοι και όμοιοκαταληκτούν σύμφωνα με τό ακόλουθο σχήμα:

- 1 : ' _ _
- 2 : ' _ _
- 3 : ' _ _
- 4 : ' _ _¹⁶

Οι 8σύλλαβοι είναι οξύτονοι και παροξύτονοι και όμοιοκαταληκτούν κατά τους εξής τρόπους:

- | | |
|--------------|------------------|
| α) 1 : ' _ _ | και β) 1 : ' _ _ |
| 2 : ' _ _ | 2 : ' _ _ |
| 3 : ' _ _ | 3 : ' _ _ |
| 4 : ' _ _ | 4 : ' _ _ |

Οι 7σύλλαβοι είναι οξύτονοι, παροξύτονοι και προπαροξύτονοι και ή όμοιοκαταληξία τους ακολουθεί τό σχήμα:

- 1 : ' _ _ (-)
- 2 : ' _
- 3 : ' _ _ (-)
- 4 : ' _¹⁷

Τό επικρατέστερο σύστημα όμοιοκαταληξίας στους 8σύλλαβους είναι τό δεύτερο τό όποιο παρουσιάζεται σέ 14 από τους 17 ψαλμούς σέ 8σύλλαβους.

Οι λίγες παρατηρήσεις πού θά ήταν δυνατόν νά γίνουν έχουν σχέση με τά 2 σημεία πού προαναφέρθησαν δηλαδή με τόν τελικό τόνο και τί συνίζηση από τί μία πλευρά και της ίδιας άρμονίας των οξύτωνων - παροξύτωνων και προπαροξύτωνων παρά



1) -Ο δρόμος που έμενε ο Κάλβος στην Αγγλία

- 15. 'Ιωάννου Πετριζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 6
- 16. 'Υπάρχει μία εξαίρεση σπίν «ν'» Ψαλμό όπου έχουμε στο σύστημα των 11σύλλαβων δύο προπαροξύτονους όμοιοκαταληκτοίντες στίχους: τόν 1ο και τον 4ο της 5ης στροφής.
- 17. 'Η παρουσία του προπαροξύτονου είναι προαιρετική. Καθώς είναι φυσικό οι δυνατοί συνδυασμοί είναι οι ακόλουθοι:

α) 1 : ' _ _ _	β) 1 : ' _ _ _
3 : ' _ _ _	3 : ' _ _ _
γ) 1 : ' _ _ _	δ) 1 : ' _ _ _
3 : ' _ _ _	3 : ' _ _ _

τή διαφορά τους σέ συλλαβές. Όσον άφορά τό πρώτο σημείο έχουμε στή μετάφραση των ψαλμών περιπτώσεις όπως: «Πίστη ναι ή μαρτυρία του» (7συλλ. σ.58), «κα σύτιμί κληρονομία μου» (7συλλ. σ.43), «τους νεφρούς και τίν καρδίαν» (8συλλ. σ.79), «Ψάλλετε ήμίν, μās έλεγαν μέ θίαν» (11συλλ. σ.110), «Και της καρδιάς σου κάθε έπιθυμίαν» (11συλλ. σ.61).

Άλλοτε διακρίνονται, με διαλυτικά πάνω στην πρώτη, οι δύο συνεχόμενες συλλαβές, όταν απαιτείται ο τελικός τόνος νά είναι στή δεύτερη¹⁸. Π.χ. «Ένδόξως Κύριέ μου» (7συλλ. σ.64), «Άπό τό ούράνιον άγιασπίριόν του/τάς ίκεσίας σου νάχη ένώπιόν του» (11συλλ. σ.61).

Ός προς τό δεύτερο σημείο, υπάρχει μία πληθώρα 7σύλλαβων προπαροξύτωνων με 8 συλλαβές πού κατά τόν Π. δέ διαφέρουν από τόν αντίστοιχο οξύτονο με 6 συλλαβές και τόν παροξύτονο με 7 συλλαβές. Έχουμε άρκετούς ψαλμούς (ιβ', ιε', ιζ', ιη', κ', κα') όπου και οι προπαροξύτονοι 7σύλλαβοι άφθονούν. Π.χ.:

- | | |
|-----------------------------|-----------|
| «Κύριε ο Θεός μου έπίβλεπον | : ' _ _ _ |
| Διαφύλαξον έμέ | : ' _ _ |
| Καθ' όπ τάς έλπιδας μου | : ' _ _ _ |
| 'Απόθωσα εις 'Εσέ» | : ' _ |
- (ιε' ψαλμός, 1η στροφή, σ.41)

ή «Τους όφθαλμούς μου φώπσον» (σ.37) και «Κι εκείνοι οι όποιοι με θλίβουσι» (σ.38)¹⁹.

Υπάρχουν όμως καθώς είναι φυσικό και οι οξύτονοι 7σύλλαβοι όπως και οι οξύτονοι 8σύλλαβοι με 6 και 7 συλλαβές αντίστοιχα όπως:

«Μ' άκακίαν περιπατώ» (8συλλ. σ.79), «Εύσπλαχνίσου με Θεέ» (8συλλ. σ.77), «Εού θαυματουργείς» (7συλλ. σ.42), «Άς μή αισχυρθώ ποτέ» (7συλλ. σ.93) και «Λύτρωσέ μου τίν ψυχάν» (8συλλ. σ.21).

Διαπιστώνει κανείς τί μεγάλη διαφορά του Π. με τόν Κάλβο ως προς τό ζήτημα της όμοιοκαταληξίας. Ο Π. αντίθετα με τόν Κάλβο ο όποιος επιζητεί νά άποφύγει: «... τίν βαρβαρότητα της όμοιοκαταληξίας»²⁰, τί χρησιμοποιεί γιατί θέλει νά είναι: «... προσκολλημένος»²¹ στο ιερό κείμενο τό όποιο άπευθύνεται σπίν Έκκλησία και διά μέσου της στους πιστούς στους όποιους θέλει νά έμπνευσει: «... τόν πόθον της καθημερινής των ψαλμών άναγνώσεως εις ταύτην τίν διά στίχων άπλοελληνικήν μας διάλεκτον και προς ψυχικήν αυτών εύχαρίστησιν και προς εύκολωτέραν κατάληψιν...»²².

Είναι λοιπόν ή προοπική σπίν όποια θέτει τί μετάφραση αυτί ο Π. πού τόν ώθει στή χρήση της όμοιοκαταληξίας ή όποια άλλωστε στή Έπάνησα είχε μία έντονη παρουσία διά μέσου της Κρητικής λογοτεχνικής παραγωγής. Έτσι στή μετάφρασή του της τραγωδίας του Αλφieri, παρ' όλο πού χρησιμοποιεί ένα από τά μέτρα των ψαλμών, τόν 11σύλλαβο, υιοθετεί τόν άνομοιοκατάληκτο στίχο συγκριμένους λόγους και κυρίως: «διότι ... συντίειν εις τίν ρητορικήν έκφρασιν»²³.

Μετρικές παρατηρήσεις του Κάλβου.

Ο μως δίπλα στή σημαντική αυτή διαφορά ό Π. επικαλείται μέ τρόπο ρητό τίς μετρικές παρατηρήσεις του Κάλβου μέ άφορμή τούς τόνους και παραπέμπει σέ ύποσημείωσή του στήν: «... έν Γενεύη Την. Λύραν του Κάλβου»²⁴. Ό Κάλβος περιγράφει όλες τίς πιθανές περιπτώσεις τόσο τών Τσούλλαβων πού χρησιμοποιεί, όσο και τών 11 σούλλαβων τούς όποιους: «... μεταχειρίζονται είς σύνθεσιν θεατρικών και λυρικών ποιημάτων...»²⁵ και τούς όνομάζει «ταξικούς». Τονίζει όπ οι στίχοι τών Ώδών του: «... συνίστανται έκ συνιζήσεων και τόνων»²⁶.

Όσον άφορρά τά 2 σημεία στα όποια έπιμείναμε, έξετάζοντας τίς μετρικές άνπλήψεις του Π., διακρίνουμε τό παράλληλο τών περιπτώσεων Π. και Κάλβου. Ό Κάλβος σημειώνει για τό πρώτο όπ: «Ότε ή τελευταία λέξις ενός έπτασυλλάβου είναι προπαροξύτονος, ή τετονισμένη συλλαβή λέγεται έκπαι αί δέ έπίλοιποι δύο λογίζονται ως μία»²⁷ και πού κάτω: «Ότε όμως ή τελευταία λέξις έχει τόν τόνον είς τήν λήγουσαν, ό στίχος τελειώνει μέ τήν έκπιν»²⁸.

Άπό τήν άλλη πλευρά για τό δεύτερο σημείο τονίζει έπίσης: «Ό τελικός τόνος είς όλα τά διάφορα είδη στίχων δέν δέκεται ποτέ τήν συνίτησιν, αλλά διαλύει τας συλλαβάς»²⁹. Ένώ για τό δεύτερο σημείο τό παράλληλο τών θέσεων Π. και Κάλβου είναι έμφανές, για τό πρώτο έκομε άπλωσ μία διαφορετική φραστική διατύπωση τών ίδιων θέσεων. Έτσι δίχως νά μās άπασχολεϊ ή υπόθεση τής προέλευσης του στίχου του Κάλβου πού έχει ύποστηρικθεί από άρκετούς μελετητές, μπορούμε νά πούμε κρίνοντας τόν Π. όπ παράλληλα μέ τά μέτρα τών Ώδών πού συνεχώς επικαλείται και τούς πιθανούς κοινούς τύπους για τά μετρικά ζητήματα πού τόσο ό Κάλβος όσο και ό Π. γνωρίζουν, ή περίπτωση τών Ώδών του Κάλβου άποτελεϊ ένα σημαντικό δεδομένο και ένα πολύ βασικό σημείο άναφορās του.

Όπως είναι φυσικό οι πορείες τους δέν τέμνονται στα μετρικά ζητήματα αλλά όμως — και τούτο είναι ίσως τό πλέον σημαντικό — βλέπουμε στήν περίπτωση του Π. όπ ή μετρική του Κάλβου προσέφερε όχι μόνο λύσεις στο μεταφραστικό τών Ψαλμών αλλά και κάποιες δυνατότητες ποιητικού λόγου. Δέν θά πρέπει νά μίν υπενθυμιστεί τό γεγονός όπ ό «Ύμνος, Είς Έλαίαν» τυπωμένος άνώνυμα στα 1830 συνθεμένος στα τυπικά Καλβικά μέτρα προσγράφεται μέ άρκετές πιθανότητες στον Ί. Πετριζόπουλο³⁰ και όπ έκομε μία άρκετά πρώιμη ένδειξη μίμησης του έργου του Κάλβου. Αυτό άσφαλώς θά είχε τή δυνατότητα σέ διαφορετική προοπτική από αυτή πού μās ενδιαφέρει έδω, νά ένισχύσει τήν άποψη όπ ό Π. γνώριζε πολύ καλά τά κείμενα του Κάλβου.

Κατά συνέπεια, έξετάζοντας τίς μετρικές άναλήψεις του Π., μπορούμε νά διακρίνουμε τήν άνάμεσα σέ άλλες γόνιμη παρουσία του Κάλβου πού συνίσταται στο όπ προσφέρει κάποιες διαστάσεις μέ τό παράδειγμα τών Ώδών για τήν προώθηση του ποιητικού λόγου γενικά, είτε πρωτότυπου είτε σέ μετάφραση ήδη από τίς άρχές του 19ου αιώνα στήν Έλλάδα. Αυτές τίς διαστάσεις μπορούμε νά άνικνεύσουμε στή μετάφραση τών «Ψαλμών του Δαβίδ» από τόν Ί. Πετριζόπουλο.

24. Ίωάννου Πετριζόπουλου: Ψαλμοί..., σ. 6

25. Άνδρέα Κάλβου: Ώδαι..., σ. 170

26. Άνδρέα Κάλβου: Ώδαι..., σ. 168

27. Άνδρέα Κάλβου: Ώδαι..., σ. 168

28. Άνδρέα Κάλβου: Ώδαι..., σ. 168

29. Άνδρέα Κάλβου: Ώδαι..., σ. 170

30. Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου: «Έπαινησιακά Σημειώματα...» σ.1057 όπου άναπόσεται τό σκεπτικό θέμα.